

ELS COMTES DEL REAL ALS SEGLES XVII I XVIII. FAMÍLIA, PATRIMONI I SERVEIS A LA CORONA¹

Xavier Úbeda i Revert

Resum: Aquest article aborda un estudi global del llinatge dels Sabata de Calataiud, establerts al regne de València des del segle XIII provinents de la baixa noblesa aragonesa, i que a finals del XVI obtingueren el títol de comtes del Real. Des d'aquesta situació, jugaran al llarg dels segles XVII i XVIII un paper molt destacat a tot l'espectre institucional. Seran els serveis a la Monarquia i les estratègies familiars i patrimonials de la nissaga les que els permetran convertir-se en una de les principals famílies nobiliàries valencianes de l'Època Moderna fins a la seua absorció pel llinatge aragonés dels ducs de Villahermosa.

Paraules clau: noblesa valenciana, relacions de poder, llinatge, patrimoni, comtes del Real, segles XVII i XVIII.

Summary: This article deals with a global project about the lineage of Sabata de Calataiud, who settled in the Kingdom of Valencia in the 13th Century, coming from the Aragonese lower nobility and, in the late 16th Century, obtained the title of Counts of Real. From this situation, they will play along the 17th and 18th Centuries a very prominent role on the whole institutional spectrum. Services to the Monarchy and familiar and patrimony strategies of the lineage will let them to become one of the main Valencian noble families in the Modern Age until their absorption by the Aragonese lineage of the Dukes of Villahermosa.

Key words: Valencian nobility, power relationships, lineage, patrimony, Counts of Real, 17th and 18th Centuries.

L'ESTUDI de la noblesa de l'antic Regne de València a l'Edat Moderna, no sols entesa com el conjunt del grup nobiliari, sinó especialment dedicat a cadascun dels llinatges particulars, ha conegut en els últims anys un gran desenvolupament. No obstant això, encara resten moltes famílies per estudiar, sense les quals ens resultaria impossible conèixer a fons i d'una manera més completa la societat valenciana en l'Època Moderna. Llavors, la noblesa constituïa, en molts aspectes, l'elit, tant econòmica i social, com

¹ Aquest article consisteix en una síntesi del Treball Fi de Màster titulat "Els comtes del Real als segles XVII i XVIII. Família, patrimoni i serveis a la Corona", dirigit per les Dres. A. Felipo Orts i C. Pérez Aparicio i defensat el 29 de novembre de 2013 al Departament d'Història Moderna de la Universitat de València.

cultural i política. Per això, i per tal d'entendre les característiques i trajectòries de la noblesa com a grup social diferenciat, i de la societat valenciana en el seu conjunt, són necessaris estudis particulars i individuals de cadascun dels llinatges que la integren. Així, tenint presents les seues semblances, diferències, contradiccions i relacions entre ells, podrem arribar a un coneixement més ampli i profund del conjunt d'aquest important grup social.

En el cas específic que ens ocupa, el de la família dels Sabata de Calataiud, comtes del Real als segles XVII i XVIII, això adquireix una major rellevància, degut a l'important pes que adquirí aquest llinatge al sí de la noblesa valenciana, el destacat nombre de senyories que aconseguí o la seua especial proximitat a la Monarquia, principal font de privilegis i mercès i l'única capaç d'assegurar el poder del llinatge. Des d'aquesta perspectiva, l'estudi dels comtes del Real a l'Edat Moderna ens permetrà endinsar-nos en les característiques del seu desenvolupament com a llinatge i de la construcció del patrimoni senyorial a través de les seues relacions i estratègies familiars, l'activitat política i la relació amb la Corona.

DE SENYORS A COMTES DEL REAL. ELS ORÍGENS MEDIEVALS DELS SABATA DE CALATAIUD (SEGLES XIII-XVI)²

Els Sabata de Calataiud, procedents de la baixa noblesa del regne d'Aragó —on posseïen, entre altres heretats, les senyories de Valtorres i la Vilueña—,³ s'assentaren al recentment conquerit regne de València al mateix segle XIII. Fou al llarg d'aquesta centúria quan aconseguiren acumular, ja fóra per via de matrimoni, herència, compra o per donació reial, un important patrimoni consistent en les senyories del Real, Montserrat, Pedralba i Bugarra.⁴

Aquests feus, que conformaran una de les principals bases territorials dels comtes del Real del segle XVII, sofriren al llarg de l'Edat Mitjana una llarga seqüència de repartiments hereditaris, alienacions i reagrupaments entre les diverses branques en què es desmembrà la família dels Calataiud al segle XIV. A pesar d'això, els nous llinatges, amb unes senyories reduïdes i dispersats a diversos regnes, aconseguiren sobreviure gràcies a un destacable i constant suport als monarques i als seus familiars. Efectivament, la Monar-

² Els orígens familiars dels comtes del Real han estat estudiats a partir de diversos tractats genealògics, especialment el "*Tratado de la genealogía del ilustre señor conde de Real, en el Reyno de Valencia, y de Villamonte, en el de Aragón...*", redactat per Manuel Montsoriu el 1684 —RAH, Sign. 9/141, ff. 1-20— i el Nobiliari valencià d'Onofre Esquerdo, escrit entre les dècades de 1660 i 1670 —O. Esquerdo, *Nobiliario valenciano. Prólogo, transcripción y notas por José Martínez Ortíz*. València, Biblioteca Valenciana Digital, 2001, pp. 253-296.

³ RAH, Sign. 9/141, ff. 2v-3r; Esquerdo, *Nobiliario...*, pp. 255-256.

⁴ ARV, *Manaments i Empares*, any 1668, L. 1, m. 10, f. 10v.

quia es convertia per a aquests cavallers en una de les seues principals fonts d'ingressos i mercès, ja que d'ella podien rebre càrrecs públics o militars, jurisdicció sobre els seus vassalls, nous feus, títols, prestigi social...⁵

Aquest fou el cas de la branca castellana, que obtingué la senyoria del Provencio com a recompensa pels seus serveis i suport a l'infant Alfons 'el Vell', marquès de Villena entre 1366 i 1395.⁶ O també el de la branca dels senyors de Pedralba, els quals reberen el títol de vescomtes de Gagliano i importants possessions a Sicília, gràcies a la seua participació en el sufocament de la revolta que es produí l'any 1409 després del coronament de l'infant Martí el Jove com a rei de l'illa.⁷

Finalment, l'última de les línies dinàstiques dels Sabata de Calataiud, que havia quedat pràcticament fora de l'herència dels seus avantpassats, aconseguí recuperar el domini sobre les senyories del Real i Montserrat al llarg del segle xv. Tot, gràcies a una encertada política econòmica, sustentada amb els beneficis obtinguts pel servei a la Monarquia, que els permeté comprar els feus als seus parents més endeutats. Així les coses, els membres d'aquest llinatge, avantpassats dels comtes del Real, aconseguiren consolidar i augmentar el seu poder econòmic i social a les portes de l'Edat Moderna.⁸

El camí definitiu a l'ascens social

El segle XVI fou l'escenari de l'escalada social dels senyors del Real cap a la noblesa titulada. Els seus principals puntals foren una intel·ligent estratègia matrimonial, que portà els successius senyors a enllaçar-se amb hereves d'importants patrimonis, i la persistent lluita als tribunals com una via imprescindible per tal de fer valdre els seus drets dinàstics i així poder mantenir o incrementar les seues possessions.

En aquest aspecte, Eiximén Peres de Calataiud i Vilaragut, fill de Lluís de Calataiud i Jerònima de Vilaragut, nascut el 1542, representa la figura clau del procés. L'any 1546, les sobtades morts tant del seu avi, Eiximén Peres de Calataiud, com del seu pare, convertien a Eiximén, amb només quatre anys, en el nou senyor del Real i Montserrat.⁹ A partir d'aquesta base, el senyor del Real va anar incorporant al patrimoni familiar un impor-

⁵ A. Furió, "Senyors i senyories al País Valencià al final de l'Edat Mitjana", en *Revista d'Història Medieval*, núm. 8, 1997, pp. 109-152.

⁶ RAH, Sign. 9/141, ff. 7r-7v; Esquerdo, *Nobiliario...*, p. 281; J. Castillo Sainz, *Alfons el Vell, duc reial de Gandia*, CEIC Alfons el Vell, Gandia, 2012, pp. 233-236.

⁷ RAH, Sign. 9/141, ff. 10v-11r; Esquerdo, *Nobiliario...*, pp. 291-292.

⁸ RAH, Sign. 9/141, ff. 9v-10v; Esquerdo, *Nobiliario...*, pp. 264-265; Soler i R. Yago, *Real: geografia, història i patrimoni*, Ajuntament de Real, Real, 2007, p. 81.

⁹ ARV, *Reial Audiència, Processos*, Part III, apèndix 407, s.f. (4 de gener de 1547).

tant nombre de noves senyories que permeteren augmentar els minsos territoris feudals dels seus avantpassats i, per tant, les seues rendes.

Primerament, Eiximén aconseguí les senyories de Beniatjar i de la Foia de Salem, en tant que sa mare, Jerònima de Vilaragut, era l'única filla que havia deixat Miquel de Vilaragut, el qual, al seu torn, havia heretat les citades senyories d'un tia seua, Jerònima de Bellvís. No obstant això, el senyor del Real i els seus successors es van veure obligats a continuar els plets que Miquel de Vilaragut ja havia matíngut amb diversos membres de la família Bellvís per tal d'assegurar-se i mantindre la seua possessió al llarg de les dècades posteriors.¹⁰

D'altra banda, l'últim llegat que rebé el senyor del Real li arribà de mans dels seus parents llunyans, els Calataiud-Centelles, senyors de Pedralba. Miquel de Centelles i Fabra, també conegut com a Pere Sanxis de Calataiud, moria el 1569 sense deixar descendència, mentre que el seu parent masculí més proper no era altre que Eiximén Peres de Calataiud. Tanmateix, abans de ser reconegut com a nou senyor de Pedralba i Bugarra, Eiximén també va haver de superar un altre llarg plet amb Antònia de Centelles, comtessa de Gagliano i neboda de Miquel.¹¹

En altre ordre de coses, la política matrimonial d'aquest Calataiud va obrir novament les portes a la família per tal d'incrementar el seu patrimoni feudal. Així va ocórrer amb les noces celebrades, l'any 1583, pel successor d'Eiximén, Lluís de Calataiud i Pallars, amb Marina Bou i Català de Valeriola, ja que la núvia, filla única, anava a heretar de son pare, Jaume Nofre Guerau Bou, la senyoria de Millars, mentre que de sa mare, Isabel Català de Valeriola, havia rebut la de la Vall d'Alcalà, cosa que permetria als descendents de la parella accedir directament a aquests feus.¹²

Per acabar, a pesar de la important expansió territorial, si existeix un factor determinant en el definitiu ascens social dels senyors del Real a la noblesa titulada valenciana, aquest fou el de la proximitat a la Monarquia i a les seues institucions. Així, mentre Eiximén Peres ocupà el càrrec de portantveus de general governador d'Oriola entre 1586 i 1588, el seu fill Lluís de Calataiud exercí com a lloctinent del governador de València entre 1593 i 1604.¹³ Finalment, la proximitat d'aquest segon al duc de Lerma, privat

¹⁰ ARV, *Reial Audiència, Processos*, Part III, exp. 2164; ARV, *Impressos*, 1-34; Biblioteca Històrica de la Universitat de València (en endavant, BHUV), *Var.* 3 (7). A. Soler, *El poble de Salem i la foia de les fonts*, Ajuntament de Salem, Salem, 2007, p. 140; A. Soler, *El Ràfol de Salem Geografia, història, patrimoni*, Ajuntament del Ràfol de Salem, el Ràfol de Salem, 2007, pp. 105-106.

¹¹ ARV, *Reial Audiència, Processos*, Part II, expedients A-324, A-421 i X-37.

¹² RAH, Sign. 9/141, ff. 15v-16v; Esquerdo, *Nobiliario...*, pp. 270. Per tal de retenir aquestes possessions, tant Millars com la Vall d'Alcalà, els senyors i comtes del Real també van haver de superar sengles plets presentats per les famílies respectives, els Bou i els Català de Valeriola – BHUV, *Var.* 3 (4); *Mss.* 806 (01).

¹³ ACA, *Consell d'Aragó*, Llig. 1.048, 22 i 23.

del rei Felip III,¹⁴ fou segurament el detonant perquè, amb un privilegi signat el 12 de maig de 1599 a Vinaròs, el rei li concedira el títol de comte del Real.¹⁵

L'ASCENS NOBILIARI. LLUÍS DE CALATAIUD I PALLARS,
I COMTE DEL REAL (1599-1615)

Lluís de Calataiud i Serra de Pallars, primogènit d'Eiximén Peres i de Violant Serra de Pallars, batejat el 21 de novembre de 1562,¹⁶ heretà els feus del Real, Montserrat, Pedralba, Bugarra, Beniatjar i la Foia de Salem a la mort del seu pare el 1588. Lluís, en rebre el títol de comte del Real, representà un gran salt en el procés de creixement i ascens social protagonitzat pels Sabata de Calataiud des del segle XIII, però no suposà, ni de bon tros, la seua fi. Amb la seua nova posició social dins la noblesa titulada valenciana i amb el recolzament del privat del rei, a Lluís de Calataiud se li obrien les portes per a accedir a millors càrrecs i majors mercès per part del monarca, com es demostraria cinc anys després amb el seu nomenament com a nou virrei de l'illa de Sardenya.

El comte del Real, virrei de Sardenya (1604-1610)

El 3 de maig de 1604, Felip III signava un privilegi pel qual nomenava el nou comte del Real com a virrei de Sardenya, en substitució del comte d'Elda.¹⁷ No obstant això, no seria fins al mes de novembre quan Lluís de Calataiud embarcaria des del port d'Alacant amb direcció a l'illa sarda,¹⁸ tot acompanyat de la seua esposa Marina Bou, les seues filles Isabel i Jerònima i el seu gendre Lluís de Calataiud i Çanoguera.

El govern del comte del Real a Sardenya, que es va allargar per dos triennis,¹⁹ i a pesar d'algunes mesures profitoses, com la millora de les fortificacions de l'illa o la lluita contra el bandolerisme,²⁰ va estar caracteritzat per les irregularitats, les tensions i els enfrontaments amb les elits políti-

¹⁴ F. Manconi, *Cerdeña. Un reino de la Corona de Aragón bajo los Austria*, Universitat de València, València, 2010, p. 310.

¹⁵ ARV, *Reial Cancelleria*, L. 374, f. 117r.

¹⁶ Arxiu Parroquial de l'església de Sant Esteve de València (en endavant, APSE), Batejos-3, f. 272v.

¹⁷ ARV, *Manaments i Empares*, any 1621, L. 3, m. 29, f. 29r-38r.

¹⁸ ACA, *Consell d'Aragó*, Llig. 866, 75.

¹⁹ Va ser renovat en el càrrec el 26 de juny de 1607 – RAH, Sign. 9/141, f. 15v.

²⁰ J. Mateu Ibars, *Los virreyes de Cerdeña: fuentes para su estudio*. CEDAM, Padova, 1964-1967, pp. 237-238; ACA, *Consell d'Aragó*, Llig. 1.048, 2/22.

ques de la capital del regne, Càller. En aquest sentit, la seua política va anar dirigida fonamentalment, com no podia ser d'altra manera, a afavorir la facció dominant a la Cort, la del duc de Lerma, al mateix temps que aprofitava per a enriquir-se personalment. Tres foren els principals factors que portaren a aquesta situació de conflicte: la salvatge liberalització de l'exportació de cereals, el decantament del virrei cap a la causa de la facció sassaresa i el frau en les patents de cors.²¹

L'orientació de la política virreinal cap a l'obertura del comerç interior i internacional dels cereals va estar clarament afavorida pel bloc social constituït pels mercaders forasters, aliats amb el col·lectiu dels propietaris eclesiàstics i feudals de l'illa. L'aliança entre aquests i el virrei, reunits moltes vegades sota el paraigües de la facció lermista, els permetia controlar el mercat del gra i obrir les portes a ingents beneficis. Per altra banda, la política del virrei xocava amb els interessos de les autoritats de Càller i la tensió entre aquestes i el comte del Real anà creixent fins a nivells alarmants.

A tot açò s'uní un nou focus de conflicte, nascut de l'anunci llançat pel comte del Real de traslladar la Cort virregnal, encara que temporalment, a la ciutat de Sàsser. Aquesta decisió s'emmarcava com un capítol més en la pugna que mantenien les elits de les ciutats de Càller i Sàsser per la capitalitat política de l'illa i podia suposar tant una font d'oportunitats per a les autoritats sassareses com un gran greuge per a les de Càller, que protestaren enèrgicament. Les queixes de les elits callereses arribaren fins a la Cort, però el cas quedà profundament debilitat quan caigué en mans del duc de Lerma.²²

Finalment, la gota que va fer vesar el got va estar causada per la facultat que tenien els virreis sards per a concedir patents de cors, teòricament amb la finalitat de protegir la costa sarda d'atacs piràtics i abordar naus enemigues en alta mar, i en la qual el comte del Real va trobar una immillorable oportunitat de negoci.²³ Seguint aquesta pràctica, el virrei concedí diverses llicències per anar en cors que acabaven amb gran part dels beneficis pertanyents a la hisenda reial a les arqueus personals del virrei.²⁴ Per la seua banda, els mercaders anglesos i venecians que es van veure afectats pels atacs dels corsaris enviats pel virrei de Sardenya denunciaren els fets al Consell d'Aragó i, davant l'evidència del frau, Felip III ordenà la creació d'una junta especial que investigara el cas.

L'acumulació de memorials d'acusació contra el comte del Real acabaren forçant el duc de Lerma a portar a terme la destitució del virrei, l'ordre

²¹ Manconi, *Cerdeña...*, p. 310.

²² ACA, *Consell d'Aragó*, Llig. 1.218; Manconi, *Cerdeña...*, pp. 311-313.

²³ J.A. Català Sanz, "Violencia nobiliaria y orden público en Valencia durante el reinado de Felipe III. Una reflexión sobre el poder de la nobleza y la autoridad de la monarquía", a *Estudis. Revista d'Història Moderna*, núm. 20, 1994, pp. 111-113.

²⁴ ACA, *Consell d'Aragó*, Llig. 575, 1/152.

de la qual arribaria en abril de 1610, i a començar els preparatius d'una visita general que investigués el seu govern, la qual va ser encarregada al doctor Martí Carrillo, canonge de Saragossa.²⁵ La llista d'irregularitats del virrei que isqué a la llum com a resultat de la investigació fou molt llarga. Entre aquelles s'inclouïa el fet d'aplicar sobretaxes als beneficis de les exportacions, cobrar els ingressos de les concessions de títols d'oficis públics o vendre pòlisses en blanc per a l'exportació en franquícia del blat.

No obstant això, a pesar de totes les evidències, la major part dels acusats foren perdonats o condemnats a lleus penes pecuniàries, mentre que el principal acusat, el comte del Real, finalment va ser absolt *post mortem* de totes les seues causes.²⁶ En definitiva, les flagrants irregularitats comeses pel virrei i pels seus clients quedaren pràcticament sense càstig, cosa que demostra la impunitat amb la qual la noblesa podia cometre actes il·lícits i l'elevat grau de corrupció que envoltava els càrrecs públics d'arreu de la Monarquia Hispànica.

Després dels moriscos. Repoblació i endeutament

Quan el 22 de setembre de 1609 es publicà el decret d'expulsió dels moriscos, les conseqüències per a les senyories del comte del Real foren devastadores, ja que la immensa majoria d'elles estaven poblades íntegrament per moriscos que ara es veien forçats a abandonar les seues terres i cases.²⁷ Les seues rendes, per tant, també sofriren una important trontollada.²⁸ A més, el fet que la Monarquia haguera concedit a la noblesa els béns deixats pels seus moriscos, incloent també els seus censals i deutes, venia a complicar encara més la que, abans de l'expulsió, ja era una greu situació d'endeutament, fins al punt que els interessos dels censals carregats sobre els llocs de moriscos en molts casos ja sobrepassaven la renda que s'obtenia d'ells.²⁹

Davant aquesta situació, el comte del Real va centrar els seus esforços en atraure nous pobladors a les senyories despoblades i organitzar el seu establiment, cosa que es concretaria amb la signatura de cartes pobles al

²⁵ ACA, *Consell d'Aragó*, Llig. 1.164; Manconi, *Cerdeña...*, pp. 315-319.

²⁶ Manconi, *Cerdeña...*, p. 330. Pel que respecta als litigis per les patents de cors, les sentències definitives no arribaren fins a 1616 i 1619 i, encara que els successors del comte del Real van ser condemnats a pagar grans sumes, mai arribaren a fer-les efectives completament. ACA, *Consell d'Aragó*, Llig. 575, 1/152, f. 9r-10r.

²⁷ ACA, *Consell d'Aragó*, Llig. 665, 4/1.

²⁸ J. Casey, *El Regne de València al segle XVII*. Curial, Barcelona, 1981, p. 143; ARV, *Reial Cancelleria*, L. 385, f. 95v.

²⁹ E. Ciscar Pallarés, *Tierra y señorío en el País Valenciano (1570-1620)*, Del Cenía al Segura, València, 1977, p. 155; Casey, *El Regne...*, p. 150.

llarg de l'estiu de 1611.³⁰ Per altra banda, la situació financera de la Casa del Real també era preocupant. El comte va haver d'acollir-se a les mesures proposades per la Monarquia per a aquells senyors que no disposaren de rendes suficients per a pagar els interessos dels censals i que podien consistir en la reducció del cens o/i en l'assignació d'aliments.³¹

No obstant això, fins i tot amb les reduccions i avantatges que havia aconseguit, al comte del Real li era impossible pagar. Per això, molt prompte es va posar de manifest la necessitat de senyor i creditors d'arribar a una nova concòrdia entre ells. Després de dures negociacions, aquesta va ser signada l'any 1615 i es va caracteritzar per l'establiment d'un dipòsit anual de 3.000 lliures que es destinaria al pagament dels censos amb un interès encara menor i a l'amortització dels propis censals. En definitiva, representava l'acceptació per part dels creditors d'una reducció dels interessos a canvi d'una quantia fixa anual que, a més, els permetia recuperar una part del capital invertit.³² La concòrdia, a pesar d'això, tampoc serví per a solucionar definitivament els problemes financers de la família dels Calataiud, que es perpetuarien en els anys i dècades següents, com ho demostra, per exemple, la necessitat de la negociació d'una nova concòrdia deu anys després, el 1626.³³

ELS PROBLEMES SUCCESSORIS. ISABEL DE CALATAIUD I LLUÍS DE CALATAIUD, II COMTES DEL REAL (1615-1628)

Lluís de Calataiud i Pallars va tenir únicament un fill baró, Pere Sanxis, nascut el 1585,³⁴ però la seua prematura mort, al voltant de 1599, deixaria en l'aire la successió del recentment nomenat comte del Real. Per això, la necessitat d'assegurar el manteniment del llinatge podria estar darrere del matrimoni que es concertà dos anys després entre la primogènita del comte, Isabel de Calataiud i Bou, i un parent llunyà, Lluís de Calataiud i Çanoguera, senyor del Provencio i de Catarroja. La boda es celebraria fi-

³⁰ El primera carta pobla en signar-se va ser la del Real, el 8 de juliol –APCC, Notari Pere Godes, sig. 1739–, mentre que la de Montserrat seria atorgada uns dies després a imitació de la primera. El 18 de juliol va arribar el torn de la del Ràfol de Salem –ARV, *Reial Audiència, Escrivanies de cambra*, any 1796, exp. 23, f. 6r-27r–, i a l'endemà la resta de pobles de la Foia de Salem –Salem, Elca i Benitxerví; APCC, Notari Pere Godes, sig. 1739. L'última va ser la de Pedralba i Bugarra, que hauria d'esperar fins al 25 de setembre –ARV, *Reial Audiència, Escrivanies de Cambra*, any 1777, exp. 34, f. 35r i ss.

³¹ ARV, *Reial Cancelleria*, L. 385, f. 96r i ss; Benítez, “Justícia y gracia...”, pp. 296-297 i 311.

³² ARV, *Reial Cancelleria*, L. 385, f. 96r i ss.; Casey, *El Regne...*, pp. 168-169; Benítez, “Justicia y gracia...”, p. 322.

³³ ARV, *Manaments i Empares*, any 1646, L. 5, m. 51, f. 22r-24v.

³⁴ APSE, Batejos-3, f. 410v.

nalment l'11 d'abril de 1601,³⁵ amb la qual cosa s'assegurava que el títol comtal es mantindria al sí de la família dels Calataiud. Finalment, Lluís de Calataiud i Pallars moria el 15 de maig de 1615 a Madrid, mentre la seua filla Isabel i el seu gendre Lluís es convertien en els II comtes del Real.

Els matrimonis de Lluís de Calataiud i la qüestió de Catarroja

Lluís de Calataiud i Çanoguera, senyor del Provencio, també havia rebut el feu de Catarroja de mans de sa mare, Maria Çanoguera, la qual li havia fet donació de la senyoria en virtut del seu primer matrimoni. De fet, abans de casar-se amb Isabel, Lluís ja havia contret matrimoni en dues ocasions més i, fins i tot, havia tingut descendència en un d'aquells. Les seues primeres noces havien sigut l'any 1589 amb Apolònia Xeldre, la qual morí als pocs anys sense haver tingut fills. L'any 1593 es tornà a casar amb Anna Maria de Blanes, amb qui tingué un únic fill, Antoni de Calataiud. Després de morir Anna Maria, el senyor del Provencio s'uniria finalment amb Isabel de Calataiud.

Al llarg de tots aquests matrimonis, la situació successòria de la senyoria de Catarroja quedà molt confusa, ja que en les respectives capitulacions matrimonials s'estipulaven condicions que podrien semblar contradictòries. En primer lloc, quan es produí el primer casament de Lluís, Maria Çanoguera li féu donació de Catarroja amb la condició que després la deixara al fill del matrimoni que ell elegira, és a dir, hi establia un vincle electiu.³⁶ Després de morir tant Maria Çanoguera com la primera esposa, a les noves capitulacions signades per a les noces amb Anna Maria de Blanes, Lluís de Calataiud va pretendre establir un nou vincle per als feus del Provencio i Catarroja pel qual els llegava al fill major baró que nasquera del matrimoni,³⁷ per la qual cosa es deduïa que el seu hereu hauria de ser el primogènit, Antoni de Calataiud. Finalment, als capítols matrimonials signats per a la unió amb Isabel de Calataiud, Lluís canvià de nou les condicions de la donació en establir que l'herència de Catarroja havia de ser per als fills d'aquest darrer matrimoni,³⁸ per la qual cosa, hauria de recaure en Eiximén Peres de Calataiud, futur III comte del Real.

Amb aquest panorama, la situació hereditària es plantejava complicada, ja que depenent dels mecanismes jurídics o els interessos particulars que es valoraren, les disposicions hereditàries de Lluís podien estar obertes a múltiples interpretacions. Com a conseqüència d'això es produïren greus enfron-

³⁵ APSE, Matrimonis-1, f. 264v.

³⁶ AMV, *Biblioteca Serrano Morales*, 11/16 (8), p. 2.

³⁷ BHUV, *Var.* 2 (23), pp. 1-2.

³⁸ *Ibidem*, pp. 2-4.

taments judicials entre els dos germanastres, Antoni de Calataiud i Eiximén Peres de Calataiud, que s'allargaren durant dècades. Així, fins i tot encara vivint el comte Lluís de Calataiud, s'inicià el primer litigi per la successió de Catarroja a la Reial Audiència.³⁹ La sentència d'aquest primer procés, publicada el 23 de desembre de 1626, donava la raó a Eiximén.⁴⁰ No obstant això, no content amb la resolució de la Reial Audiència, Antoni de Calataiud presentà una petició de duplicació davant el Consell Suprem d'Aragó.⁴¹

Les Corts de 1626. Servicis a la Corona i concessió del títol de comte de Villamonte

El comte Lluís de Calataiud havia tingut un important paper a les Corts valencianes celebrades a Montsó l'any 1626. En el transcurs d'aquestes, encara que no s'aconseguí l'objectiu del rei Felip IV i del seu favorit el comte-duc d'Olivares d'establir la "Unió d'Armes", finalment, després de greus enfrontaments i discussions, els nobles i la resta de braços acabaren per acceptar un servei en metàl·lic que consistiria en el pagament de 1.080.000 lliures en un termini de 15 anys.⁴² Aleshores, per part de la Cort es va mostrar la necessitat de premiar –com ja s'havia fet a totes les Corts anteriors, però especialment en aquesta ocasió pel seu caràcter conflictiu– a aquells personatges que s'havien mantingut fidels i havien defensat la posició del monarca, com era el cas del comte del Real.⁴³

En aquest context, Lluís presentà un memorial, el 29 d'abril de 1626,⁴⁴ pel qual sol·licitava que se li concedira un nou títol de comte sobre algun dels seus llocs per tal de poder-lo deixar en herència al seu primogènit, perquè, encara que ell ja ostentava un títol de comte, el tenia per estar casat amb Isabel de Calataiud, comtessa propietària del Real. Per aquest motiu, a la mort d'aquesta, el títol passaria al seu fill primogènit, Eiximén. El monarca accedí, però la concessió definitiva no arribaria fins quasi dos anys després quan, el 12 de gener de 1628, Felip IV promulgava un decret pel qual concedia al II comte del Real el títol de comte de Catarroja.⁴⁵ Aquesta concessió representava múltiples problemes per al comte del Real i sobre-

³⁹ BHUV, *Var.* 2 (23); *Var.* 11 (8).

⁴⁰ AMV, *Biblioteca Serrano Morales*, 11/37 (9); 11/16 (8).

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² D. de Lario Ramírez, *Cortes del reinado de Felipe IV. I. Cortes valencianas de 1626*. Universitat de València, València, 1973, pp. VIII-XIII.

⁴³ El comte del Real acudí a les Corts de 1626 "llevando por sus camaradas algunos caballeros que avían de votar y asistir en dichas cortes, y el suplicante y aquellos votaron en servicio de Vuestra Magestad". Casey, *El Regne...*, p. 273.

⁴⁴ ACA, *Consell d'Aragó*, Llig. 665, 4/1.

⁴⁵ *Ibidem*, Llig. 665, 4/10.

tot per al seu fill Antoni, qui havia d'heretar el títol, ja que en aquell moment Catarroja ja havia sigut concedida a Eiximén per la Reial Audiència. Per aquest motiu, a la mort del comte Lluís, el seu fill Antoni quedaria sense territori i sense títol.

Per eixe motiu, després de morir el II comte del Real, Antoni de Calataiud demanà al rei que el títol de comte se li despatxara sobre altre dels seus llocs, és a dir, que es canviara el títol de comte de Catarroja pel de comte del Provencio.⁴⁶ No obstant això, Felip IV no considerà apropiat concedir el títol sobre un lloc castellà, ja que el motiu inicial de la concessió es trobava en els serveis prestats per Lluís en el transcurs d'unes Corts generals dels tres territoris de la Corona d'Aragó, per la qual cosa el títol s'hauria de concedir sobre algun dels llocs de la pròpia Corona. Així, com Antoni de Calataiud no posseïa cap senyoria a la Corona d'Aragó, la concessió del títol quedà paralitzada.

Dos anys després, el 8 de juny de 1630, Antoni de Calataiud informava al Consell que s'havia vist obligat, *“por gozar de la merced que vuestra Magestad le ha hecho, a comprar un monte, que aora se llama Monte de la Villa, en el reyno de Aragón, en la Ribera de Fiscal”*, per la qual cosa demanava *“le haga merced de que dicho título se le despache sobre el dicho monte, dándole nombre de Villamonte”*.⁴⁷ El privilegi de concessió del títol de comte de Villamonte en la persona d'Antoni de Calataiud i dels seus fills i successors es signaria, per fi, a Madrid el 19 de juliol de 1630.⁴⁸

LITIGIS I SERVEIS A LA CORONA. EIXIMÉN PERES DE CALATAIUD, III COMTE DEL REAL (1628-1674)

Eiximén Peres de Calataiud i Calataiud, primogènit de Lluís i d'Isabel de Calataiud, es convertí de manera efectiva en el III comte del Real a la mort del seu pare el 30 de gener de 1628, encara que sa mare, la veritable comtessa propietària del Real viuria encara fins al febrer de 1643. Eiximén s'havia casat, el 7 d'octubre de 1621, amb Anna Maria Mateu, la rica hereva d'una important família de ciutadans i, amb motiu d'aquest matrimoni, la comtessa del Real, sa mare, li féu donació de tots els seus títols i béns. Al mateix temps, la seua àvia Marina Bou, I comtessa –que no moriria fins al desembre de 1644–, també li concedí les senyories que pertanyien a la seua herència: la Vall d'Alcalà i Millars.⁴⁹

⁴⁶ ACA, *Consell d'Aragó*, Llig. 665, 4/3.

⁴⁷ ACA, *Consell d'Aragó*, Llig. 665, 4/12.

⁴⁸ ACA, *Consell d'Aragó*, Llig. 665, 4/5 i 6.

⁴⁹ AHN, *Secció Noblesa*, Arxiu Ducs de Parcent, C.36, D.1.

El plet de Catarroja al Consell Suprem d'Aragó

Els principals esforços del III comte del Real durant els primers anys de la seua administració van haver d'anar dirigits al litigi per la possessió de Catarroja, que continuava al Consell Suprem d'Aragó després de la suplicació presentada el 1627 pel seu germanastre Antoni de Calataiud, ara comte de Villamonte. Aquest plet s'eternitzà al llarg d'onze anys, fonamentalment a causa de la problemàtica dels "jutges associats".

Era una pràctica habitual en els diversos Consells de la Monarquia hispànica, especialment en aquells processos que pogueren comportar una major problemàtica, el nomenament d'uns jutges associats, provinents d'altres Consells, que havien de votar la resolució dels plets conjuntament amb els membres del propi Consell. Aquesta pràctica tenia alguns avantatges, com evitar la parcialitat en què podien caure els membres d'un determinat Consell, però també podia comportar un gran nombre de problemes, com la manipulació del resultat –buscant jutges propicis a una causa o altra–, retards en la resolució del procés i, fins i tot, conflictes entre els diversos Consells implicats.⁵⁰ Tots aquests inconvenients es manifestaren al llarg del procés de la causa de Catarroja i contribuïren al seu retardament continu.⁵¹

Finalment, el 17 d'abril de 1635 pogué acordar-se una primera votació, en la qual participaren vuit jutges –quatre regents del Consell d'Aragó i quatre associats–, dels quals quatre votaren a favor del comte del Real i quatre a favor del de Villamonte.⁵² L'empat produït causava un nou ajornament de la solució definitiva, ja que s'havien de buscar nous jutges i s'havia d'organitzar una nova votació. Aquesta va haver d'esperar fins al 1638 i va ser favorable al comte de Villamonte, per la qual cosa es capgirava totalment la situació establerta per la sentència de la Reial Audiència. La sentència, publicada finalment el 12 de juny de 1638, convertia el comte de Villamonte en el nou senyor de Catarroja.⁵³ Eiximén, per la seua banda, suplicà de nou la sentència i utilitzà noves maniobres, com la negativa a executar-la i retenir la possessió de Catarroja, per tal de revertir novament la situació, amb la qual cosa el conflicte es prolongava encara més.⁵⁴

Finalment, un fet purament biològic seria el que posaria fi a la confrontació. Efectivament, l'any 1654 el comte de Villamonte moria sense deixar descendència, cosa que provocà un tomb radical en el curs dels esdeveni-

⁵⁰ J. Arrieta Alberti, *El Consejo Supremo de la Corona de Aragón (1494-1707)*, Institución Fernando el Católico, Saragossa, 1995, pp. 583-592.

⁵¹ ACA, *Consell d'Aragó*, Lligs. 572, 26; 573, 9; 576, 16; 577, 28; 578, 28.

⁵² ACA, *Consell d'Aragó*, Llig. 578, 28/16.

⁵³ AMV, *Biblioteca Serrano Morales*, 11/16 (8), pp. 7-19.

⁵⁴ ACA, *Consell d'Aragó*, Llig. 578, 28/16.

ments i iniciaria un nou litigi. El de Villamonte havia nomenat hereva i successora de tots els seus títols i possessions a la seua muller, Antònia de Bellví i Cavanilles, però el comte del Real no ho acceptà i reclamà tota la seua herència.⁵⁵ El procés acabà finalment, almenys pel que coneixem, amb una declaració reial i una sentència del Consell d'Aragó del 1663, que reconeixien a Eiximén Peres de Calataiud com a II comte de Villamonte i senyor del Provencio i de Catarroja.⁵⁶

Entre la Monarquia, el Regne i la Ciutat. L'activitat política del comte del Real i els esdeveniments de 1652-1653

Eiximén Peres de Calataiud va mantenir una intensa activitat política i cortesana al llarg de la seua vida, ocupant càrrecs i oficis en tots els àmbits on ho podia fer, tant a la Cort de Madrid, com a les diverses institucions representatives del Regne de València o al govern de la Ciutat de València. El servei a la Monarquia va ser, sens dubte, el més continuat i durador, ja que des de la dècada de 1630 el comte del Real es traslladaria a Madrid per a servir en la Cort, on ocuparia durant la resta de la seua vida el càrrec de majordom de diversos personatges de la família reial.⁵⁷ Aquesta situació demostra que, a pesar de l'important patrimoni nobiliari que havia aconseguit acumular, encara necessitava aproximar-se als monarques per tal d'augmentar els seus ingressos.

A pesar d'això, el comte Eiximén mai deixà de banda els seus interessos valencians. Pel que respecta a la Ciutat de València, el comte del Real participà activament en les reivindicacions de la noblesa titulada per tal d'accedir als oficis de govern de la Ciutat.⁵⁸ Es tractava d'una reclamació que venia de llarg, ja que aquest grup sempre hi havia tingut vedat l'accés, però agafà especial força al segle XVII, sobretot com a conseqüència de l'expulsió dels moriscos, que havia provocat que molts senyors necessitaren buscar noves fonts d'ingressos. Finalment, entre 1651 i 1652, la Corona acceptà que els nobles titulats pogueren ser insaculats. El comte del Real, per la seua banda, va ser insaculat el mateix any de 1652 i a l'elecció de jurats que es celebrà el 19 de maig sortí elegit com a jurat, sent el primer noble titulat que ocuparà aquest ofici a la Ciutat de València.

⁵⁵ AMV, *Biblioteca Serrano Morales*, 11/37 (9); 11/16 (8).

⁵⁶ ACA, *Consell d'Aragó*, Llig. 665, 4/7 i 8.

⁵⁷ El primer càrrec que ocupà el comte del Real a la Cort fou el de majordom del cardenal infant Ferran d'Àustria; entre 1638 i 1644 va ser majordom de la reina Isabel de Borbó; entre 1644 i 1646, del príncep hereu Baltasar Carles; del 1649 fins al 1665, de la reina Mariana d'Àustria i, finalment, fins a la seua mort, va ser majordom de la Casa del Rei -RAH, Sign. 9/141, f. 17r; Esquerdo, *Nobiliario...*, pp. 272; ACA, *Consell d'Aragó*, Llig. 665, 66.

⁵⁸ A. Felipo Orts, *Insaculación y élites de poder en la ciudad valenciana*, Ed. Alfons el Magnànim, València, 1996, pp. 62-67.

Des d'aquesta situació, Eiximén va iniciar el que segurament seria el període més convuls de la seua vida, que s'allargaria almenys fins al desembre de 1653. També foren uns anys molt importants per al conjunt del Regne de València ja que, coincidint amb els primers temps del virregnat del duc de Montalto, es produïren les primeres mostres d'una nova i forta reacció del Regne contra les mesures i polítiques antiforals que havien aplicat el virrei i els seus antecessors. En aquest context, el comte del Real, com també la major part de la noblesa valenciana, que tractava de mantenir el seu poder polític, es trobava davant la disjuntiva de mantenir la seua adhesió incondicional a la Monarquia –que li havia aportat tants beneficis i mercès–, o bé passar a exercir un paper reivindicatiu des de les institucions polítiques representatives.⁵⁹ Al llarg d'aquests anys de 1652 i 1653, Eiximén es decantaria clarament cap a la segona postura, convertint-se en una de les figures capdavanteres en la denúncia a la política del virrei duc de Montalto i l'oposició al serveis demanats pel monarca fora de Corts.

Les desavinences entre el comte del Real i el duc de Montalto començaren pràcticament al mateix temps que el seu virregnat, arran dels esdeveniments que ocorregueren al voltant del que s'anomenà com a facció, bàndol o parcialitat del marquès de Quirra.⁶⁰ El conflicte esclatà durant els mateixos actes de la presa de possessió del duc de Montalto com a nou virrei, el 4 de novembre de 1652, quan el carruatge de la marquesa de Quirra tractà de travessar la comitiva virregnal i es produí una trifulga entre els soldats de la guàrdia i els criats de la marquesa.⁶¹ A l'endemà, el virrei ordenà la detenció del cotxer i un esclau de la marquesa, que eren els que més s'havien manifestat als aldarulls, i la resposta del marquès de Quirra va ser contundent, ja que se sentia ultratjat i atacat en el seu honor. Per això, cridà els seus parents i amics perquè es reuniren en sa casa per tal de buscar una solució al problema. Entre aquests es trobaven el comte del Real, el comte de Bunyol, el comte de Carlet, el senyor de Xest i altres nobles valencians. Naixia aleshores el que als documents s'anomenarà com a la “parcialitat del marquès de Quirra”.⁶²

Les juntes al palau del marquès es continuaren els dies següents i la tensió als carrers augmentava de manera alarmant. Mentrestant, el comte del Real i el de Bunyol pressionaven el marquès de Quirra perquè presentara formalment la seua queixa, amb l'objectiu, segons el virrei, que la seua pe-

⁵⁹ L.J. Guia Marin, “A la cerca de l'horitzó: la noblesa valenciana i l'ambaixada del senyor de Borriol de 1654”, en *Saitabi. Revista de la Facultat de Geografia i Història*, núm. 51-52, 2001-2002, p. 316.

⁶⁰ V. Sanz Viñuelas, *La casa de Quirra i Nules a cavall dels segles XVI-XVII*, Treball de Fi de Màster, inèdit, 2013, pp. 194-204. L'impulsor d'aquesta facció, Joaquim Carròs de Centelles i Calataiud, marquès de Nules i de Quirra, era cosí germà del comte del Real, ja que fou fill de Jerònima de Calataiud, germana de la II comtessa del Real.

⁶¹ ACA, *Consell d'Aragó*, Llig. 733, 5.

⁶² ACA, *Consell d'Aragó*, Llig. 732, 12.

tició, “*como es una de las personas de mayor estimación en el reyno*”, obrira la porta a totes aquelles que es demanaven al regne. A més, el comte del Real començà a utilitzar el seu ofici de jurat en cap de la Ciutat de València per a donar més força a les pretensions de la parcialitat. Finalment, després de diversos intents frustrats de portar la queixa a la Junta de Contrafurs i a l'Estament Militar, els de la parcialitat aconseguiren que el tema fóra tractat a la Junta de Contrafurs, però sempre després d'altres contrafurs que es consideraven més importants i que havien quedat pendents fins aleshores.⁶³ És a dir, de manera indirecta, l'incident amb Quirra havia servit com a detonant de tota la tensió acumulada per la continuada violació de la legislació foral de què havien fet gala els virreis precedents.

Al llarg dels mesos següents, la facció de Quirra anà diluint-se i perdent força, però molt prompte sorgiren nous i més forts focus de conflicte entre el comte del Real i el virrei, que esclataren al llarg de l'any 1653 a causa de la demanda, per part del monarca, d'un servei extraordinari del Regne fora de Corts per tal de sufragar la guerra de Catalunya.⁶⁴ La carta reial per la qual es sol·licitava el servei arribà el 4 de març de 1653 a l'Estament Militar, on s'inicià un enconat debat que duraria mesos entre aquells favorables a concedir el servei i els seus contraris, entre els quals prompte començà a destacar el comte del Real. El seu argument era que no es podia concedir un nou servei sense que abans el rei reparés els greuges del Regne i, per tant, es demanava la convocatòria d'unes noves Corts.

El 19 de maig l'Estament es va dissoldre sense haver donat cap resposta positiva i el 4 d'agost el virrei inicià una negociació directa amb la Ciutat. No obstant això, aquestes negociacions van ser entorpidides pel mateix comte del Real, el qual, encara que ja havia abandonat l'ofici de jurat, ara formava part del Consell General. La reunió del 19 d'agost acabà sense cap acord possible, però les pressions i amenaces als consellers per part del monarca acabaren per determinar una votació favorable en la pròxima reunió del Consell General celebrada al dia següent. Finalment, la Monarquia havia aconseguit el servei que necessitava, encara que únicament de banda de la Ciutat.

Aquest èxit relatiu portà al virrei a forçar encara més la situació i sol·licitar de nou el servei als Estaments, per tal que aquests també acceptaren la seua concessió. No obstant això, la maniobra del duc de Montalto es topetà amb la rotunda oposició de l'Estament Militar i provocà que la tensió augmentara fins a límits inimaginables. El nom del comte del Real tornà a sonar entre els principals opositors, mentre que el virrei, veient que la situació empitjorava per moments, decidí informar al monarca de la necessitat de sancionar de manera exemplificant als més perillosos.⁶⁵

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ L.J. Guia Marin, “Los estamentos valencianos y el duque de Montalto: los inicios de la reacción foral”, en *Estudis. Revista d'Història Moderna*, núm. 4, 1975, pp. 129-145.

⁶⁵ Guia, “Los estamentos...”, pp. 142-143; ACA, *Consell d'Aragó*, Llig. 580, 45/1.

Finalment, els únics castigats per la seua oposició frontal als interessos del monarca foren Cristòfol Çanoguera, senyor d'Alcàsser,⁶⁶ els germans Francesc i Jeroni Ferrer, i el propi comte del Real. Per la seua banda, el càstig i “demostració” que ordenà el rei Felip IV per al comte fou la seua detenció i confinament a Ocaña, a Castella, fins a nova ordre i sense poder acudir a la Cort.⁶⁷ Eiximén arribaria al seu destí el 14 d'octubre.

Mentrestant, al Regne de València, els objectius que es buscaven amb les “demostracions” no estaven complint-se ni de bon tros, ja que els Estaments continuaven negant-se, potser fins i tot de forma més rotunda que abans, a la concessió del servei a la Monarquia mentre no es solucionaren els greuges comesos contra el Regne, entre els quals es trobaven les pròpies detencions i desterraments dels nobles valencians sense cap procediment jurídic. Davant aquest situació, el duc de Montalto sol·licità al monarca la suspensió del càstigs com l'única forma de pacificar la situació. Finalment, el 3 de desembre, el Consell d'Aragó acceptà que tots els desterrats pogueren tornar a les seues cases per tal de celebrar les festes de Nadal amb les seues respectives famílies.⁶⁸

La tornada a casa dels detinguts tampoc aconseguí acabar amb les oposicions al duc de Montalto i a la concessió del servei, tal i com es demostraria amb l'enviament de l'ambaixada del baró de Borriol l'any 1654.⁶⁹ Per la seua banda, el comte del Real tornà a la Cort poc després per tal d'ocupar el seu ofici de majordom i continuar al servei de la Monarquia.

ELS COMTES DEL REAL ENTRE ELS SEGLES XVII I XVIII. NOVES PROBLEMÀTIQUES I NOVES ESTRATÈGIES

Després del III comte, la informació de la qual disposem sobre el període que s'inicia a l'últim quart del segle XVII i que arriba fins a l'absorció del comtat del Real per la família dels ducs de Villahermosa, a l'últim terç del XVIII, és molt inferior a la dels anys precedents, però fins i tot així, podem delimitar les línies generals d'aquesta fase que marcarà l'extinció del llinatge dels Sabata de Calataiud.

⁶⁶ El senyor d'Alcàsser va ser obligat a acudir al castell de Cullera a exercir el seu càrrec d'alcaid, on moriria poc de temps després a causa d'unes febres – ACA, *Consell d'Aragó*, Llig. 580, 45/35.

⁶⁷ ACA, *Consell d'Aragó*, Llig. 580, 45/46.

⁶⁸ ACA, *Consell d'Aragó*, Llig. 580, 45/10.

⁶⁹ Guia, “A la cerca de l'horitzó...”, p. 334; Guia, “Los estamentos...”, p. 144.

A l'ombra del pare. Eiximén Peres de Calataiud, IV comte del Real (1674-1682)

Eiximén Peres de Calataiud i Mateu, batejat el 18 de juny de 1629,⁷⁰ fou el tercer fill baró d'Eiximén i Anna Maria Mateu, però la primerenca mort dels seus germans majors Lluís i Martí el convertí ben prompte en el primogènit i hereu al títol i possessions de son pare. No obstant això, la llarga vida del III comte del Real provocà que Eiximén haguera de passar la major part de la seua a l'ombra d'aquell. Únicament pogué arribar a convertir-se en el IV comte del Real, III comte de Villamonte i senyor de tots els feus de son pare a la seua mort, el 30 de gener de 1674, quan el nou comte ja tenia 44 anys, i ostentà els seus títols durant un breu període de vuit anys i mig.

En el moment d'accedir a la successió, Eiximén ja s'havia casat tres vegades. La primera d'elles fou amb Francesca Lladró de Velasco, filla primogènita dels II comtes de Sinarques i vescomtes de Xelva. Les noces es celebraren el 18 de juny de 1646,⁷¹ però la núvia morí al poc de temps sense haver deixat descendència. En segones núpcies, el primogènit del comte del Real contragué matrimoni el 25 d'abril de 1662 amb Teresa de Palafox i Cardona, filla del marquès d'Ariza,⁷² però la comtessa morí l'any 1667 havent deixat únicament dues filles. Eiximén es casà per última vegada, el 2 d'octubre de 1670, amb la noble castellana Agnès Maria de Chaves⁷³ i fou en aquest matrimoni, ja en l'última etapa de la seua vida, quan el futur comte del Real aconseguí la tan cobejada descendència masculina que assegurava la successió del comtat. Així, el 30 de juny de 1671 naixia el primogènit de la parella, Eiximén Peres de Calataiud,⁷⁴ qui estaria cridat a convertir-se ben prompte en el V comte del Real.

Al servei de la Monarquia borbònica. Eiximén Peres de Calataiud, V comte del Real (1682-1746)

Eiximén Peres de Calataiud i Chaves es va convertir en el V comte del Real i IV de Villamonte amb únicament 11 anys, després de la mort del seu pare el 30 d'octubre de 1682. Amb aquesta situació, la minoria d'edat del nou comte donava a la seua mare Agnès de Chaves un paper cabdal, ja que

⁷⁰ APSE, Batejos-5, f. 155r.

⁷¹ APSE, Matrimonis-2, f. 280v.

⁷² APSE, Matrimonis-2, f. 521v.

⁷³ APSE, Matrimonis-2, f. 632r.

⁷⁴ APSE, Batejos-6, f. 301r.

es convertia en l'administradora dels béns dels seus fills i l'encarregada d'assegurar el seu manteniment.

Per altra banda, els seus matrimonis el portaren a emparentar amb les més altes famílies nobiliàries i permeteren que els fills de les respectives unions tingueren accés a ingents patrimonis senyorials. Així, les primeres noces del V comte del Real es van concertar l'any 1699 amb Francesca Fernández de Híjar i Navarra d'Aragó, provinent d'una important família aragonesa.⁷⁵ La comtessa morí el 1709 i aleshores Eiximén es tornà a casar, l'11 de juliol de 1712, amb la seua pròpia neboda Agnès Maria Ferrer de Pròixita i Calataiud, hereva del comtat d'Almenara.

Pel que respecta a l'activitat política del comte del Real coneixem fonamentalment el seu paper en el context de la Guerra de Successió, durant la qual es va mantenir des d'un primer moment fidel a Felip de Borbó. Durant els primers mesos de la guerra al regne de València, a finals de 1705, Eiximén va ser nomenat governador militar de Morella,⁷⁶ però, el gener de 1706, mentre la ciutat de València ja havia caigut i la major part del regne es decantava a favor de l'arxiduc Carles d'Àustria, Eiximén es va veure obligat a exiliar-se, juntament amb la seua família, a Madrid, on va haver de subsistir gràcies a l'ajuda del Consell d'Aragó.⁷⁷

No obstant això, a partir del 1707, una vegada el Regne de València ja havia tornat a mans borbòniques, arribà el moment de les recompenses per al comte del Real. Aquestes es materialitzaren en un càrrec de regidor en el nou Ajuntament borbònic de la Ciutat de València⁷⁸ i, l'any 1709, amb un hàbit de cavaller de l'Ordre de Santa Maria de Montesa, ordre on arribaria a ocupar el càrrec de comanador major.⁷⁹

Per altra banda, la lleialtat del comte del Real a la nova dinastia borbònica també podria estar darrere de la resolució del plet per la successió del comtat de Sinarques i vescomtat de Xelva, majorment quan diversos pretendents havien sigut uns austriacistes declarats.⁸⁰ El litigi havia començat

⁷⁵ Era filla de Pere Lluís Fernández de Híjar, duc de Lecera i comte de Belchite, i de Cecília Navarra i Toralto d'Aragó, duquesa de la Palata i marquesa de Càbrega.

⁷⁶ C. Pérez Aparicio, *Canvi dinàstic i Guerra de Successió. La fi del Regne de València*. Editorial 3 i 4, València, 2008, vol. II, p. 126.

⁷⁷ E. Giménez López, "El exilio de los borbónicos valencianos" en *Revista de historia moderna*, núm. 25, 2007, p. 31; Pérez, *Canvi dinàstic...*, vol. II, p. 296.

⁷⁸ Giménez, "El exilio...", p. 31.

⁷⁹ J. Cerdà i Ballester, *Els cavallers i religiosos de l'orde de Montesa en temps dels Àustria (1592-1700)*, Tesi doctoral, Universitat de València, València, 2012, p. 793 –publicada com a J. Cerdà i Ballester, *Los caballeros y religiosos de la Orden de Montesa en tiempo de los Austrias (1592-1700)*, CSIC, Madrid, 2014.

⁸⁰ Ens referim a Francesc Carròs de Vilaragut, Victòria Lladró de Vilanova –filla de l'últim comte de Sinarques– o al seu fill Nicolàs Felipe Valenciano, els quals, segons indica la pròpia sentència, no s'havien pogut personar al procés "por ausencia y reveldía" –ARV, *Reial Audiència, Escrivanies de cambra*, 1710, exp. 86, f. 74r.

l'any 1668 amb la mort de Francesc Lladró, IV comte de Sinarques, però la sentència no arribà fins el 12 d'abril de 1712, quan el Consell de Castella reconeixia a Eiximén Peres de Calataiud com a V comte de Sinarques i XIII vescomte de Xelva.⁸¹ D'aquesta manera, els comtes del Real aconseguien incorporar al seu patrimoni una immensa senyoria que el permetria augmentar enormement les seues rendes senyorials.

La descendència del V comte del Real i els últims comtes de la Casa de Calataiud (1746-1766)

L'atzar biològic provocà que el títol de comte del Real i les seues possessions anaren transmetent-se entre els diversos fills d'Eiximén Peres de Calataiud, degut a la mort sense descendència de la major part d'ells, fins que a la fi acabà recaient en un nét del V comte, que aleshores era duc de Villahermosa. Al llarg d'aquest procés, la família dels Calataiud va viure al mateix temps el seu últim gran moment d'esplendor, ja que les consecutives acumulacions territorials convertiren als darrers comtes del Real, de manera momentània, en els nobles amb majors recursos econòmics de l'antic regne de València.

A la mort del comte Eiximén a l'hivern de 1746, el seu successor fou Francesc de Calataiud i Fernández de Híjar, fill del primer matrimoni del V comte, que es convertí així en el VI comte del Real, V de Villamonte i VI de Sinarques. A més, Francesc de Calataiud ja havia heretat el 1734 un extens patrimoni aragonès provinent de la seua família materna –ducat de Lecera i de la Palata, comtat de Belchite i marquesat de Càbrega.⁸² No obstant això, quan el comte morí sense descendència, el 27 de maig de 1754, la seua herència es fragmentà. La seua germana Maria Agustina de Calataiud va heretar els títols i possessions de sa mare, mentre que l'herència paterna va passar al seu germanastre, Vicent Pasqual de Calataiud i Ferrer de Pròixita.

Vicent Pasqual era l'únic fill baró supervivent del matrimoni entre Eiximén i Agnès Maria Ferrer. L'any 1726, després de la mort del seu avi Josep Antoni Ferrer de Pròixita, aquest ja s'havia convertit en comte d'Almenara. Així que, quan heretà les possessions del seu germà el 1754, convertint-se també en el VII comte del Real, Vicent Pasqual esdevingué el noble valencià amb major recursos econòmics de mitjans del segle XVIII.⁸³ No obstant

⁸¹ ARV, *Reial Audiència, Escrivanies de cambra*, 1710, exp. 86, f. 76r-76v; AHN, *Secció Noblesa*, Arxiu Ducs de Parcent, C. 122, D. 3, núm. 128.

⁸² AHN, *Secció Noblesa*, Arxiu Ducs de Parcent, C. 122, D. 3, núm. 87; ARV, *Protocols*, notari Pere Ventura, 5183, any 1743, f. 85v.

⁸³ Vicent Pasqual de Calataiud rebia una renda anual d'al voltant de 45.000 lliures, el 80% de les quals provindrien dels drets dominicals –36.484 lliures. J.A. Català Sanz, *Rentas y patrimonio de la nobleza valenciana en el siglo XVIII*, Siglo XXI de España Editores, Madrid, 1995, pp. 35-43.

això, aquest esplendor no va ser gens durador, ja que el 1766 el comte del Real i d'Almenara moria també sense fills.

Aleshores, s'extingí la línia masculina dels comtes del Real i el seu patrimoni quedà disgregat. Mentre el comtat d'Almenara va ser heretat pel marquès de Coquilla, les possessions que havien pertanyut als comtes del Real també es fragmentaren. Totes aquelles senyories amb vincles específics –Beniatjar, la Vall d'Alcalà, Millars, el Provencio i Catarroja– anaren a parar a mans de Maria Agustina de Calataiud, la filla major supervivent del V comte.⁸⁴ Per la seua banda, els títols dels comtats del Real, Villamonte i Sinarques foren heretats per Joan Pau d'Azlor-Aragó i Calataiud, fill d'Agnes Maria de Calataiud i nét d'Eiximén, el qual s'havia convertit anys abans en duc de Villahermosa.

Amb aquest acte final, el llinatge dels Sabata de Calataiud escrivia les seues últimes línies per a desaparèixer definitivament, mentre el seu patrimoni era absorbit per una Casa tan gran com la dels ducs de Villahermosa, la qual poc tenia a veure ja amb el territori valencià.

CONCLUSIÓ

Com hem pogut observar al llarg de les passades línies, l'estudi d'un llinatge concret, com el dels Sabata de Calataiud, ens pot ajudar a entendre d'una manera més concreta la història de la noblesa valenciana. La presència d'aquesta família d'origen aragonès al regne de València des de la pròpia conquesta de Jaume I i la seua constant vinculació amb la Monarquia representen un important tret distintiu del llinatge, el qual ens ajuda a seguir-los el rastre a través de la seua trajectòria familiar i la conformació del seu patrimoni als segles medievals. Ja en el segle XVI, la coincidència en el temps de l'herència d'un important patrimoni, unes estratègies matrimonials profitoses i la proximitat a la Corona i al duc de Lerma els permetria donar un important salt qualitatiu fins a la noblesa titulada amb la concessió del títol de comte del Real l'any 1599.

Des d'aquest punt, seguint les trajectòries dels comtes als segles XVII i XVIII, es poden observar les múltiples i complexes estratègies i actuacions que seguiren, així com les contradiccions que els envoltaren per tal de mantenir i incrementar el seu poder econòmic i social. Açò, entés com una necessitat vital per a la noblesa moderna, condicionava la seua política matrimonial, la necessitat contínua de pledejar pels seus drets i també les diferències en la seua relació amb la Monarquia i les institucions del Regne segons els seus propis interessos. D'aquesta manera, podrem ser capaços

⁸⁴ ARV, *Protocolos*, notari Vicente Ignacio de Attucha, 4842, any 1767, f. 441r.

d'aproximar-nos de manera directa a la situació de la noblesa valenciana de l'Edat Moderna i la seua relació amb la societat que l'envolta. Per tant, el seu estudi ens pot ajudar a observar d'una manera més directa i propra totes aquestes situacions que serien molt difícils d'apreciar a un nivell general.

No obstant això, són molts els buits i interrogants que encara ens queden per resoldre per tal de conèixer millor el desenvolupament dels Sabata de Calataiud i, per tant, aquest estudi únicament podrà ser el punt inicial d'una investigació molt major que continuarà en els següents anys.

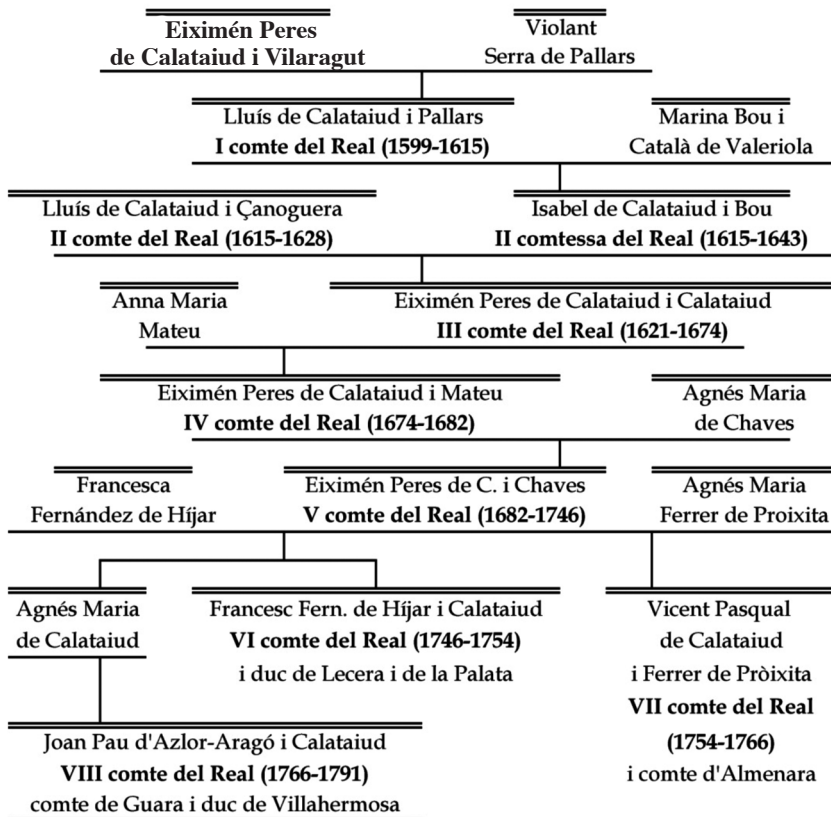

Figura 1. Arbre genealògic dels comtes del Real (segles XVII-XVIII).

